

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

ԹԻԻ 7-8

ՅՈՒԼԻՍ-ՕԳՈՍՏՈՍ

ԳԲ. ՏԱՐԻ 1948

ԳՈԹԵԿԱՆ ՆՇՆՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԺՆՎՈՒՄԸ
ՀՆՇՐՈՂԸ ՎՈՒԼՖԵԼԸ¹ ԳՈԹԵՑ
ԲՈՐԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆ, ԹԵՒ ՄԵԼՋՏՈՑ ՀՆՑՈՑ
ՎԵՐԳԵՊԵՏԸ

ՓՈՐՁ ՄԸ ԽՆԳՐՈՑՍ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹՅԱՆ

1.

Մաշտոց վարդապետի վարքին մէջ կը պատմէ Կորիւն, թէ Երանելին իբր 420ին մեկնեցաւ Հոռոմէական Հայաստան, որպէս զի նորարողութիւն հայ գրականութեան հաղորդակից ընէ նաեւ «Կէս Ազգն Հայոց», յատկապէս 385ի Հայաստանի բաժանման ժամանակ Հոռոմայեցոց անցած հայկական նահապետները: Անատոլիոս, Արեւելեան բանակին սպարապետը, պատուով ընդունեցաւ հիւսիսական ժողովուրդներու, Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից նոր լուսաւորիչը: Իմանալով աւերակներէն նոր պատակը, կարեւոր տեսաւ խնդիրը ներկայացնել Կայսեր եւ սպասել վերին հրահանգին: Արքունիքէն հրաման հասաւ, որ վարդապետը անձամբ ղեկ իր խնդիրները Կայսեր առաջ: Մաշտոց ընկերակցութեամբ Գինթ եպիսկոպոսի Մելիտենէէ (Մալաթիա) արքունատուր կտրուով կը մեկնի Կայսերանիստ մայրաքաղաք: Կը հիւրասիրուի մեծապէս Արքունիքէն, Եկեղեցիէն եւ Իշխաններէն: Կը մնայ այն տեղ ժամանակ մը: Իր խնդրանքները կարժանանան Կայսեր հաւանութեան: Զատակէն ետքը կը վերադառնայ Մելիտենէ միանալու իր աշակերտներուն: Արքունի թոշակով կը բացուին դպրոցներ: Ուսուցումը կ'ընթանայ յառաջադէմ: Հաւանօրէն աւելի քան տարեւոր ժամանակ մը դեղերեցաւ Մաշտոց հոռոմէական Բաթինին մէջ: Ուսուցչական եւ այլ հրահանգչական դործերը հանած ի վախճան, կը պատրաստուէր վարդապետը վերադառնալու պարսկական Բաթին¹:

Կորիւն այս բոլոր անցքերը համառօտիւ պատմելէ ետքը, յանկարծ, կարծես անցեալ դէպք մը վերջիչելով, ի մէջ կը բերէ հետեւեալը: «Յայնմ ժամանակի եկեալ դիպէր մնա այր մի երէց, աղուան յագգէ, Բեմիամին անուն: Եւ նորա (Մաշտոցի) հարցեալ եւ քննեալ զբարբարոս զբանս աղուաներէն լեզուին՝ առնէր այսա նշանագիրս ըստ վերնապարգեւ կորովի սովորութեան իւրում: Եւ յաշտութեամբ Բրիստոսի շնորհացն կարգեալ եւ հաստատեալ կընէր: Յետ այնորիկ հրաժարեալ յեպիսկոպոսաց, յիշխանաց աշխարհին եւ յամենայն եկեղեցեաց» կը վերադառնայ վարդապետ²:

«Յայնմ ժամանակի» կը հարցնենք. ե՞րբ եւ ո՞ւր: Յանկալի էր մեզ զիտնալ ոչ միայն ճշգրիտ ժամանակը, երբ տեղի ունեցաւ դէպքս, այլ եւ տեղը, ուր ի գլուխ ելաւ «աղուաներէն լեզուի» այբուբենի գիտը: Դժբախտաբար Կորիւն իր ուսուցչին Կենսագրութեան մէջ սովոր չէ տալ ժամանակագրական եւ տեղագրական ցուցմունքներ ցանկալի մանրամասնութեամբ: Հոս առանց տարակուսի անդրադարձ մը գործած է պատմագիրը յիշելու համար Մաշտոցի դործունէութեան դէպք մ'աւելի, որ տեղի ունեցած է իբր 420—421 տարիներուն հոռոմէական հողամասի վրայ, եւ զոր չէր կրցած յիշատակել հոն, ուր անկ էր:

Կորիւն դէպքին ծանօթ է իր մանրամասնութիւններու մէջ. գիտէ խնդրարկուանքն յանուանէ՝ Բենիամին. անոր աստիճանը՝ երէց. անոր ազգը՝ աղուան, այդ ազգին մայրենի լեզուն՝ աղուաներէն. գիտէ նաեւ անոր այցելութեան նպատակը՝ ստանալ այբուբեն «աղուաներէն լեզուի» համար. եւ վերջապէս թէ կատարուած է իր խնդիրքը:

Բենիամին երէց, որ այսպիսի խնդրով դիմած է Մաշտոցի, լսած ըլլալու էր անշուշտ թէ ան պատճառ եղած է Կովկասեան

¹ Կորիւն, վարք Մաշտոցի, ԺԳ. 1—7: Նկատի ունիմ Կորիւնի վերակազմուած բնագիրը, որ անտիպ է տակաւին:

² Անդ, ԺԳ. 8—9:

